

скарги, не визначено коло суб'єктів, які мають право оскаржувати рішення реєструючого органу, а також суд, до компетенції якого віднесено розгляд таких скарг. На нашу думку, доцільно було б також законодавчо врегулювати порядок здійснення особливої (прискореної) процедури судового розгляду справ, пов'язаних з реєстрацією та діяльністю політичних партій, зокрема встановивши конкретні його строки.

6. Закріпити законодавчо процедуру прозорого фінансування політичних партій задля неможливості фінансування іноземними державами та їх громадянами, підприємствами, установами, організаціями. Закріпити форми дієвого контролю з боку держави з приводу недопущення фінансування іноземними державами та їх громадянами, підприємствами, установами, організаціями.

7. Ініціювати суб'єктами законодавчої ініціативи відповідні зміни в Закони України "Про статус народного депутата України", "Про Регламент Верховної Ради України", "Про політичні партії в Україні" і встановити політичну та депутатську відповідальність за міжфракційні переходи і невиконання передвиборчих програм, прийняти положення, що встановлює процедуру взаємодії депутатів мажоритарщиків регламентувати процедуру створення депутатських груп;

8. Розробити програму дієвого партійного контролю за діяльністю її фракцій у місцевих радах; програму політичної відповідальності за власну партійну діяльність та дії депутатів місцевих рад. Програму дієвого партійного контролю та програму політичної відповідальності передати на затвердження Громадським Радам при відповідних органах державної влади.

#### Використані джерела

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/>.
2. Закон України "Про політичні партії в Україні" від 05.04.2001 № 2365-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/>.
3. Закон України "Про статус народного депутата України" від 17.11.1992 № 2790-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/>.
4. Закон України "Про Регламент Верховної Ради України" від 10.02.2010 № 1861-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/>.
5. Закон України "Про комітети Верховної Ради України" від 04.04.1995 № 116/95-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/>.
6. Постанова Верховної Ради України "Про комітети Верховної Ради України сьомого скликання" від 25.12.2012 № 11-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/>.
7. Постанова Кабінету Міністрів України "Про реалізацію статей 9, 11 Закону України "Про політичні партії в Україні" від 13 липня 2001 року № 840 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/>.
8. Наказ Міністерства юстиції України "Про затвердження форм реєстрів політичних партій, обласних, міських і районних організацій або інших структурних утворень, передбачених статутом партії" від 03 липня 2001 року № 556/7 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/>.
9. Наказ Міністерства юстиції України "Про затвердження форми Списку підписів громадян України, зібраних на підтримку рішення про створення політичної партії" від 20.10.2004 року №119/5 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/>.
10. Наказ Міністерства юстиції України "Про затвердження форм заяв про реєстрацію політичної партії та її структурного утворення, форми відомостей про склад керівних органів політичної партії" від 04.04.2005 р. № 26/5 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/>.
11. Наказ Міністерства юстиції України "Про затвердження форм книги обліку первинних осередків політичних партій легалізованих шляхом письмового повідомлення про утворення, та заяви про легалізацію первинного осередку політичної партії шляхом письмового повідомлення про утворення" від 02.08.2005 року № 82/5 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/>.
12. Даль Р. Пути перехода к демократии // Кентавр. – 1991. – № 3.
13. Шведа Ю.Р. Теорія політичних партій та партійних систем. – Львів: ЦПД, 2001.

УДК 323

**Євгенія Василівна Ковач**  
аспірантка Бердянського державного  
педагогічного університету

### ЕТНІЧНА СОЦІАЛІЗАЦІЯ, ВИХОВАННЯ КУЛЬТУРИ МІЖЕТНІЧНИХ ВІДНОСИН ЯК ПРІОРИТЕТНІ ЗАВДАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

*Розкрито важливість етнічної ідентифікації у становленні підростаючої особистості в умовах української державності, аналізується необхідність збереження етноменшинами національної культури та ідентичності в умовах асиміляції та деетнізації. Висвітлено зміст понять "культура між-етнічних відносин" як духовно-моральна якість громадянина України та теорії "плавильного казана".*

*Ключові слова: соціум, етнос, національна культура, етнічна ідентичність.*

*The article deals with the importance of ethnic self-identification for the development of the child's personality in the conditions of Ukrainian society, the necessity of preserving by the ethnic minorities their national culture and identity in the conditions of constant assimilation and loss of ethnicity is analyzed. The notion of "culture of multiethnic relations" as a spiritual and moral quality of the Ukrainian citizen and the theory of the "melting pot" – the idea of greatness of the American nation, equal opportunities for all the citizens, official recognition of the English language and elusion of the displays of individualism are elucidated.*

Keywords: social group, ethnic group, national culture, ethnic identity.

Одним із наслідків світової технічної революції стало різке зростання інформаційної та комунікаційної залежності держав і народів один від одного. Глобалізація світових процесів несе загрозу розмивання етнічної та культурної самобутності народів, уніфікацію життя за чужими стандартами. Суттєвий вплив на ціннісні орієнтації та ідеали соціума здійснюють засоби масової інформації. Недолуга політика останніх підсилює вплив на молоде покоління західної (в першу чергу американської) культури низького ґатунку, перетворюючись на стійкий фактор руйнування етнічної ментальності.

У вік глобалізації та інтеграції традиційні етнічні цінності декому можуть здаватися архаїчними і неістотними. Проте сучасні реалії вимагають враховувати етнічний фактор, адже у випадку вступу України в Європейську спільноту саме етнічна самобутність сприятиме тому, що певний етнос не розчиниться безслідно серед інших народів. У зв'язку з цим актуальним є підхід М.Г. Стельмаховича до факту притаманності українцям власних національних особливостей, національного характеру, національної та людської гідності, що "аж ніяк не відмежовує українця від інших народів, а націлює на міжнародну співдружність, спрямовує в загальнолюдське лоно", адже "той, хто любить свій народ, як правило, з повагою ставиться до інших народів; той, хто знає й шанує свою національну мову й культуру, як правило, прагне оволодівати й іноземними мовами, досягнути загальнолюдські культурні здобутки. Через засвоєння своїх, власних, народних, національних надбань можна посправжньому опанувати загальнолюдськими духовними цінностями". Дослідник наголошує на тому, що міжнаціональне зближення має відбуватися на ґрунті розвитку народних національних культур. Тільки за таких обставин "український народ увіллється у міжнародну інтеграцію як рівний серед рівних, як гідний серед гідних" [1, 164].

Важливою є думка М.Г. Стельмаховича про те, що "відчуження людини від національної культури нівелює її, робить безликою. Людина знеособлена, позбавлена власної індивідуальності, нездатна створювати духовні цінності. Безродний гомункулус – ворог будь-якого народу" [2, 46-47].

В унісон із цими думками лунають слова О.В. Нельги про те, що "почуття етнічної приналежності заповнює вакуум найважливіших позитивних людських почуттів, воно відшкодовує ті втрати у царині особистісно-психологічного спілкування, яких людина зазнає, виконуючи анонімно-казенні, формальні соціальні ролі" [3, 46]. Етнічна специфіка несе у собі потужний духовно-моральний потенціал, який переймається індивідом у процесі етнізації. Завдяки цьому "наповнювачу" людина на все життя отримує духовний стрижень, душевну цілісність і здоров'я [3, 210].

Як відомо, людина – істота колективна, тому відчуття належності до певної соціальної групи, з якою вона себе ідентифікує, має для людини виняткове значення. Різного роду неврози і психози, втрата сенсу життя, різноманітні фобії і комплекси можуть виникнути на ґрунті душевного розладу, породженого втратою довір'я і прихильності членів групи, з якою ця особа відчуває споріднений зв'язок.

Дедалі більше вчених вважає, що проблема безетнічності, фактично, є проблемою безсоціальності і навіть антисоціальності. Безетнічні особи експансивного нахилу можуть стати на шлях жорстокості, злочинності, тому що стосовно них не "спрацьовує" регулятивно-обмежувальна функція етнічного. Особи пасивного, слабовільного нахилу можуть бути схильними до суїцидів, тому що стосовно них не задіяна стабілізуючо-зберігальна функція етнічного. Прогалини в етнічній свідомості людей – одна з головних причин поширення так званої "масової культури", обивательщини, пияцтва, неробства, духовної нищості, конформізму, оскільки "знищення традицій неодмінно веде до морального, духовного, культурного та економічного занепаду" [2, 47].

Розглядаючи еволюцію етнічної самосвідомості від стану "Я – індивід", через стан "Я – особистість" – до стану "Я – індивідуальність", О.В. Нельга зазначає: "Якщо людина – найвища цінність для людства, то етнічне – це найважливіша індивідуальна цінність" [3, 68].

Етнічне ніколи не зникає безслідно і повністю. Історія неодноразово підтверджувала це. Скажімо, радянська національна політика, яка ґрунтувалася на приматі класового підходу до вирішення національного питання у СРСР, мала за мету зближення націй, етносів аж до їх злиття у майбутньому у абстрактний конгломерат під назвою "радянський народ". Насправді ж проводилася цілеспрямована асиміляційна політика деетнізації і русифікації, яка призвела до майже повної втрати рис етнічної ідентичності фактично всіма народами колишнього СРСР. З одного боку, декларувався розквіт націй і національних культур, з іншого – будь-який інтерес до національного, етнічного підводився під формулу "буржуазного націоналізму" і жорстоко переслідувався. Проте етнічна ідентичність здатна виживати навіть за умови асиміляційних тенденцій до асиміляції. Отже, радянська держава, проводячи упродовж тривалого часу асиміляційну політику, сприяла агресивному відчуженню національно-культурних цінностей, стискала пружину етнокультурної самобутності, що "випрямилася" з негативними наслідками, характерними для етнічного "вибуху". У період перебудови стало очевидним, що етнічність, яка тривалий час не бралася СРСР до уваги, заявила про себе з нечуваною силою. Такого могутнього вибуху національної самосвідомості і, як наслідок, розпаду Радянського Союзу не чекав ніхто [4, 7].

Етнічне ніколи не зникає повністю. Етноменшини, зникаючи зовні, продовжують існувати латентно – у глибинах етносу, який їх розчинив і поглинув, – вкрапленнями мови, звичаїв, проявом специфічних антропологічних рис тощо. О.Нельга зазначає, що "зовнішні ознаки етнічного можуть бути вже начебто повністю відсутніми, а етнічне все ж таки продовжує існувати. Бо людина продовжує ідентифікувати себе з певним етносом без будь-якого "дозволу" на те з боку або вчених, або відповідних представників адміністрації... Ментальність не зникає зовсім. Вона "стискується", "вміщується" у простір образів-символів несвідомого. Можливо і для того, щоб потім вибухнути етнічним ренесансом" [3, 220-221].

Ідея про неминуче "перемішування" і "перетоплювання" націй стала панівною у світовому суспільствознавстві завдяки до того, як розроблялася ленінська національна політика. У США, щоправда, не такими варварськими методами, як у СРСР, почали докладати зусилля для розбудови громадянського суспільства і створення (засобами "плавильного казана") єдиної американської нації. Модель громадянського суспільства мислилася як втілення ідей величчя американської нації, рівних можливостей усіх громадян, офіційного визнання англійської мови, індивідуалізму. Як зазначає Л. Нагорна, демократію тут розглядали як триумф універсальних цінностей, а в національній, етнічній, культурній, релігійній ідентичності вбачали перешкоду на шляху людського прогресу [5, 134].

І все ж етнічна самоідентифікація проявляється надзвичайно рельєфно навіть у тих країнах, де у документах фіксується громадянство, а не етнічне походження. Зокрема, у 60-х роках ХХ століття наукові спостереження американських дослідників дозволили зробити висновок про те, що теорія "плавильного казана" не відповідала реаліям Сполучених Штатів. Етнічні групи, як виявилось, не розчинилися в американському суспільстві, а стали його структурними елементами: діяли етнокультурні товариства, етнічні школи, існувала преса рідною мовою. У середині 70-х років ХХ століття переважна більшість американських вчених схилилася до думки, що етнічну ситуацію у США найбільш точно слід охарактеризувати як "культурний плюралізм" (зазначимо, що першим про "культурний плюралізм" у США заявив американський дослідник Г. Каллен ще у 1915 р.). Не відкидаючи асиміляційних тенденцій у житті етнічних груп іммігрантів, вчені глибоко дослідили і другу тенденцію – прагнення до етнічної самоідентифікації і збереження рідної культури.

Як пише американська дослідниця українського походження Оксана Соловей, "якщо сорок років тому безнастанно говорилось про "плавильний казан", в якому різні етнічні групи "перетоплюються" на "американців", то тепер навпаки – всі прагнуть відшукати своє коріння, підкреслити самобутність національних звичаїв" [6, 76].

Етнічний ренесанс у США, пік якого припав на кінець 70-х – 80-і роки ХХ століття, продемонстрував людству цінність етнічного як для окремої людини, для певних етнічних спільнот, так і для нації загалом. Це положення особливо важливе для поліетнічних держав, якою є Україна. На нашу думку, пріоритетними завданнями виховання у сучасних умовах є етнічна і міжетнічна соціалізація дітей і молоді, виховання культури міжетнічних відносин.

Етнічна соціалізація (етнізація) – це процес становлення людини як представника певного етносу через інтеріоризацію тих культурних та соціальних цінностей і відносин, які складають основу суспільного буття етносу; це опанування людиною цінностей, настанов, зразків поведінки, що притаманні даному етносу, відтворення нею соціальних зв'язків і соціального досвіду етносу, перетворення цього досвіду на особисте надбання.

Міжетнічна соціалізація – це входження представника певного етносу у систему відносин з іншими етносами рідної країни, світу, це процес засвоєння особистістю, групою, етносом системи знань, способів, видів діяльності у процесі взаємодії, взаємообміну етнічними матеріально-духовними цінностями. У процесі міжетнічної соціалізації виховується культура міжетнічних відносин; етносоціальні норми поведінки відтворюються у досвіді реальних відносин представників різних етносів і засвоюються особистістю [7, 19].

Необхідно сформувати у вихованців уявлення про історію, культуру, звичаї та традиції етносів, представники яких живуть на території України. Це руйнує консервативні негативні етнічні стереотипи, оскільки висвітлює морально-естетичні риси представників різних етносів. Особливо підкреслимо необхідність знань про моральні норми і якості, які є регуляторами взаємовідносин у суспільстві, узгодження дій і вчинків людей.

У процесі виховання культури міжетнічних відносин необхідно озброїти школярів відомостями про соціальні і політичні умови співіснування представників різних етносів у поліетнічній державі, знаннями основних положень і категорій міжетнічних відносин, інформацією про схвалювані види і способи соціальної діяльності у поліетнічному соціумі, про прийнятні форми поведінки у поліетнічному колективі.

Без перебільшення можна сказати, що саме родина, сім'я є тим середовищем, у якому відбувається первинна соціалізація дитини (етнічна і міжетнічна у тому числі), формується і виховується майбутній член суспільства, зокрема такі життєво важливі якості, як любов до оточуючих людей, соціальна спрямованість на іншу людину, яка передбачає розуміння і прийняття оточуючих, врахування їхніх інтересів і особливостей, відгук та емоційне співчуття. У родині відбувається засвоєння і розвиток способів відносин особистості до себе, інших, праці, природи, усього світу людей і речей. Родинні взаємини визначають, що і як дитина опанує у якості свого першого соціального досвіду.

На думку М.Г. Стельмаховича, у родині повинні якнайповніше реалізовуватися завдання народної педагогіки – виховання "любові до рідної землі, отчого краю і домівки, повага до матері і батька, світової пам'яті своїх предків, до рідної мови, історії, відчуття приналежності до свого народу, усвідомлення себе його кров'ю і плоттю, прагнення пізнати, зберегти й передати його духовні надбання у спадок прийдешнім

поколінням", адже національний нігілізм (зневажливе ставлення до мови, рідного народу, його культури, традицій, до історичних діячів, минулих і сучасних) призводить до деградації духовності взагалі [2, 46].

Батьки в родині повинні дбати, щоб їхні діти сформувалися як високосвідомі українці, оскільки, як підкреслює М.Г.Стельмахович, етнічна соціалізація забезпечує входження людини у світ життя й історичного досвіду свого народу, нації, а через них – і у сферу передових здобутків усього людства, у світову цивілізацію [1, 100].

Усе вищезазначене свідчить, що одним із пріоритетних завдань народної і родинної педагогіки в сучасних умовах є виховання у дітей культури міжетнічних відносин. У широкому розумінні культура міжетнічних відносин – це своєрідна духовно-моральна система, спрямована, з одного боку, на розвиток творчого потенціалу етносу, з іншого боку, – на взаємодію із надбаннями інших етносів і опанування загальнолюдських цінностей. Це система духовно-моральних ідей, уявлень і переконань, соціальних почуттів і ставлень, форм і способів поведінки, специфічних видів діяльності, які здійснюються на основі спільності інтересів і потреб з метою покращення взаєморозуміння і взаємодії між різними етносами, взаємообміну етнічними матеріально-духовними цінностями. У вузькому розумінні культура міжетнічних відносин – це духовно-моральна, духовно-психологічна якість особистості, здатної до активної та ефективної життєдіяльності у поліетнічному середовищі.

Виховання культури міжетнічних відносин передбачає: формування ставлення до поліетнічності як до загальної, об'єктивної, неминучої реальності, до того ж реальності позитивної, оскільки поліетнічність певного національного цілого має ту перевагу, що створює умови для взаємозбагачення етносів досвідом освоєння природи, формування соціальних зв'язків, розгортання культурного простору тощо; формування гуманного ставлення до представників різних етносів, їхньої історії й культури, того внеску, який зробив той чи інший етнос у розвиток матеріальної й духовної культури, прогресивний розвиток людства; формування системи ціннісних орієнтацій, етичних настанов на контакти із представниками інших етносів; опанування вихованцями знаннями про етноси і міжетнічні відносини; виховання поваги до почуття честі й гідності представників інших етносів; толерантного ставлення до інших поглядів і переконань, тактовності в оцінці традицій, звичаїв, ритуалів різних етносів; розвиток умінь і навичок міжетнічної взаємодії, намагання самоудосконалюватися у цій діяльності; формування вмінь і навичок подолання особистісно-психологічних бар'єрів у спілкуванні, попередження ситуацій, які викликають емоційну напруженість у відносинах представників різних етносів, запобігання конфліктним ситуаціям; залучення до спільних для етносів моделей і норм поведінки.

Отже, першим кроком у справі виховання культури міжетнічних відносин має бути оволодіння культурою свого етносу, усвідомлення своєї етнічної приналежності й формування етнічної самосвідомості. Другим кроком має бути формування цілісного уявлення про етнічну картину суспільства та світу в цілому; виховання інтересу до життя і культури інших етносів та адекватного сприйняття їхнього розмаїття, позитивного ставлення до культурних розбіжностей. Нарешті, третій крок передбачає розвиток умінь і навичок життєдіяльності у поліетнічному середовищі, а саме: формування здатності до встановлення контактів із представниками інших етносів, сприяння набуттю досвіду міжетнічних відносин на основі дотримання етичних і правових норм поведінки у міжетнічній взаємодії; виховання здатності прогнозувати та запобігати конфліктним ситуаціям.

#### **Використані джерела**

1. Стельмахович М.Г. Українська родинна педагогіка: Навчальний посібник / Стельмахович М.Г. – К.: ІСДО, 1996. – 288 с.
2. Стельмахович М.Г. Українська народна педагогіка / Стельмахович М.Г. – К.: ІЗМН, 1997. – 232 с.
3. Нельга О.В. Теорія етносу. Курс лекцій: Навчальний посібник / Нельга О.В. – К.: Тандем, 1997. – 368 с.
4. Кривицька О. Толерантність чи конфронтація: вектори етноконфліктного потенціалу України /Кривицька О. // Людина і політика. – 2001. – № 6. – С. 3-22.
5. Нагорна Л. Українська політична нація: лінії розлому і консолідації /Нагорна Л. // Віче. – 2000. – №1. – С. 132-146.
6. Соловей О. Важливий атрибут побуту зарубіжних українців /Соловей О. // Українська діаспора. – К.-Чикаго. – 1992.
7. Гасанов З.Т. Педагогіка міжнаціонального спілкування: Навчальний посібник /Гасанов З.Т. – К.: ІЗМН, 1999. – 390 с.